

PROFESOR ZYGMUNT SUŁOWSKI

Zygmunt Sułowski urodził się 2 maja 1920 r. w Lublinie. W roku 1938 ukończył gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie. Po odbyciu służby wojskowej w jednostkach artylerii przeciwlotniczej walczył jako podchorąży w kampanii wrześniowej 1939 roku. Uczestniczył w obronie Warszawy.

W okresie okupacji niemieckiej zmieniał wiele razy miejsce pobytu i rodzaj zajęć. Od roku 1941 uczęszczał w Warszawie do Państwowej Szkoły Budowy Maszyn II stopnia (im. Wawelberga i Rotwanda), następnie zaś na I kurs Wydziału Budowy Maszyn w Państwowej Wyższej Szkole Technicznej. W lipcu 1944 roku wyjechał na Kielecczynę, gdzie przez kilka miesięcy walczył w 2 pułku piechoty legionów Armii Krajowej.

Po zakończeniu wojny studiował w latach 1945-1950 historię i socjologię w Uniwersytecie Jagiellońskim, biorąc równocześnie żywy udział w działalności społecznych i naukowych organizacji studenckich (pełnił między innymi funkcję prezesa Koła Historyków Studentów UJ i przewodniczącego „Caritas Academica” w Krakowie). Wybrał specjalizację mediewistyczną pod kierunkiem prof. Józefa Widajewicza. Na macierzystej uczelni uzyskał w 1952 r. tytuł doktora filozofii. Promotorem rozprawy doktorskiej pt. *Najstarsza granica zachodnia Polski* był prof. Widajewicz. Ukończywszy studia Zygmunt Sułowski został zatrudniony w Uniwersytecie Poznańskim przy Katedrze Historii Słowiańszczyzny Zachodniej. W roku 1951 przeniósł się do Lublina na Katolicki Uniwersytet Lubelski, wiążąc się trwale z tym miastem i tą uczelnią. W roku 1970 zawarł związek małżeński z Marią Chyżewską, archeologiem.

W Katolickim Uniwersytecie Lubelskim objął początkowo stanowisko starszego asystenta przy Katedrze Dziejów Średniowiecznych i Nauk Pomocniczych Historii, kierowanej przez prof. Leona Białkowskiego. Po jego śmierci otrzymał w r. 1953 nominację na adiunkta i wszedł w skład zespołu prowadzącego seminarium magisterskie. Od roku 1954 prowadził już samodzielne seminarium. W roku 1956 został docentem, a w r. 1962 przejął kierownictwo wspomnianej katedry. Z czasem uległa ona podziałowi na Katedrę Dziejów Średniowiecznych oraz Katedrę Metodologii i Nauk Pomocniczych Historii, na czele której Profesor Sułowski stoi do dziś. W latach 1966-1970 był kuratorem usługowej Katedry Archeologii Polski. Okresowo pełnił też funkcję kuratora Katedry Historii Starożyt-

nej, a ostatnio — Katedry Antropologii oraz Katedry Historii Ustroju i Administracji Polski. W roku 1969 powołany został na stanowisko profesora nadzwyczajnego, a w 1986 r. — profesora zwyczajnego.

W pracy naukowej Profesora Zygmunta Sułowskiego wystąpiło kilka wyraźnie zarysowanych kierunków badań. Pierwszy, charakterystyczny zwłaszcza dla publikacji z lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych to problematyka dziejów Słowiańszczyzny zachodniej do końca XII wieku, w szczególności zaś historii Słowian nadbałtyckich i zaodrzańskich. Problematyka powyższa objęła z natury rzeczy także kwestie dotyczące początków państwa polskiego i stosunków pomiędzy ludami słowiańskimi a Niemcami. Profesor Sułowski połączył w swych badaniach dorobek metodologiczny szkół mediewistycznych — krakowskiej Józefa Widajewicza oraz poznańskiej, gdzie mistrzami Jego pozostawali Kazimierz Tymieniecki i Gerard Labuda. Praca Profesora nad dziejami ludów zachodniosłowiańskich wydała owoce w wielu różnego rodzaju publikacjach, wśród których osobną grupę pozycji stanowiły rozprawy i artykuły poświęcone Wioletom-Lucicom. Spod Jego pióra wyszła również seria cennych haseł w *Słowniku starożytności słowiańskich*.

We wspomnianych studiach Profesor Sułowski wykazywał specjalne zainteresowanie komponentami geograficznymi historii ludów i państw: terenem wydarzeń, ruchami migracyjnymi, zasięgiem osadnictwa, strukturą terytorialną państwowości i wreszcie ujęciami kartograficznymi problemów historycznych. Ów aspekt badań uwydatnił się w sposób szczególny w publikacjach poświęconych sprawom polskim, na przykład w rozprawach rozpatrujących kwestie terytorium państwa Mieszka I czy granicy zachodniej Polski (ostatni z tematów rozwijał Profesor w skali całych dziejów przedzoborowych). Zainteresowania geograficzno-historyczne pozostały trwałym elementem omawianego dorobku naukowego. Znalazły one wyraz w studiach Profesora nad historią kościelną, łącząc się stopniowo z programem badań Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce, powołanego do życia w roku 1957. Profesor Sułowski był jednym z założycieli i długoletnim współkierownikiem tej placówki naukowej. Sygnalizowane zainteresowania wystąpiły również w jego pracach z dziedziny demografii historycznej, tkwiących mocno w problematyce historii osadnictwa.

Drugi zasadniczy kierunek badań Profesora Sułowskiego — historia Kościoła — miał pewne punkty wyjścia w badaniach nad Słowiańszczyzną. Koncentrując się z czasem na najstarszych dziejach Kościoła polskiego zachował Profesor w swych studiach charakterystyczną „perspektywę słowiańską”. Chrystianizację Polski i budowę polskiej organizacji kościelnej rozważał stale w kontekście złożonych układów polityczno-religijnych Europy Środkowej. Pierwszoplanowym odniesieniem do spraw Kościoła monarchii Piastów była tu właśnie Słowiańszczyzna zachodnia, dalszym — cała Słowiańszczyzna, na kolejnym planie — ogół ludów europejskich, które w 2. połowie I tysiąclecia i w początkach II tysiąclecia po narodzeniu Chrystusa przyjmowały w różnych okolicznościach nową religię.

Profesor Sułowski zajął się początkami chrześcijaństwa w Polsce, a więc uwarunkowaniami i realiami chrztu Mieszka I w roku 966, budową zrębów polskiej organizacji kościelnej, metodami wczesnej chrystia-

nizacji kraju. Poświęcił tym zagadnieniom kilka studiów. Wyniki ich włączył później w większe całości, które powstawały w nurcie kompleksowych badań podjętych przez środowisko historyków KUL. W programie zespolonego opracowania historii struktur Kościoła w Polsce przypadła Profesorowi w udziale tematyka okresu do połowy wieku XII, w szczególności zaś procesów tworzenia polskiej organizacji diecezjalnej. Poza te ramy chronologiczne i rzeczowe dość często zresztą wykraczał. Najważniejszą Jego pozycją związaną ze wspomnianym programem była rozprawa *Początki Kościoła w Polsce*, zamieszczona w pracy zbiorowej *Kościół w Polsce* (t. 1: *Średniowiecze*). Krótsze, zmodyfikowane treściowo zarysy syntezy pierwszych wieków Kościoła i chrześcijaństwa polskiego przedstawił Profesor Sułowski między innymi w wielojęzycznych opracowaniach zbiorowych. Do omawianego nurtu badań należy również szereg studiów Profesora poświęconych wczesnym dziejom kościelnym w różnych regionach kraju tudzież kilka obszernych haseł w dziele *Hagiografia Polska*.

Poza mediewistykę wyszedł Profesor uczestnicząc w pracach Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce. Otworzyło się tutaj szerokie pole dla jego zainteresowań kartografią historyczną, poszerzonych obecnie o problematykę całych dziejów Kościoła polskiego i o podstawę masowych źródeł nowożytnych. Jako współtwórca Instytutu i członek zespołu kierowniczego Profesor wypowiadał się wielokrotnie w druku na temat programu i metod działalności tej placówki. Był współautorem i współredaktorem wielu wykonanych w jej ramach prac. Zarówno mediewistyczny, jak i geograficzno-historyczny aspekt zainteresowań dziejami Kościoła ujawnił się również w programowo-koncepcyjnym, redakcyjnym i autorskim wkładzie profesora w *Encyklopedię Katolicką*.

Następny fundamentalny dla biografii naukowej Profesora Sułowskiego kierunek badań to demografia historyczna. Na uwagę zasługuje fakt, iż Profesor zajął się dziedziną odległą chronologicznie i metodologicznie od uprawianej równolegle historii wcześniejszego średniowiecza. Podstawowe źródła, na których się tu opierał, powstawały dopiero od XVI wieku, a tematyka prac sięgnęła aż po czasy najnowsze. W przeciwieństwie do studiów mediewistycznych opracowywany materiał miał charakter masowy, a podstawowych metod analizy i syntezy dostarczała statystyka. W ramach seminariów magisterskich i doktoranckiego Profesor połączył studia demograficzne przede wszystkim z naukami pomocniczymi historii. Badania w tej dziedzinie rozpoczął podejmując pracę w KUL-u. Problematyka demografii historycznej dominowała już w pierwszych seriach wykonanych pod jego kierownictwem prac magisterskich (od r. 1956). Niestety wysiłek włożony tu w doskonalenie warsztatu, rejestrację i gromadzenie materiałów, przygotowanie generalnych programów i szczegółowych zadań badawczych nie wydał pełnych owoców w publikacjach Profesora. Większa część jego osiągnięć zamknęła się w granicach dydaktyki uniwersyteckiej, wkładu kierowniczego w prace uczniów i uczestnictwa w działalności instytucji organizujących badania demograficzno-historyczne. Pierwszą grupę publikacji Profesora z omawianej dziedziny stanowiły artykuły źródłoznawczo-metodyczne, skoncentrowane głównie wokół kwestii wartości źródłowej i sposobów wykorzystania przez historyka metryk kościelnych. Następna grupa publikowanych pozycji wyrosła w związku z nakreśloną przez Niego koncepcją monografii historycznej ruchu naturalnego Lubelszczyzny i regionów sąsiednich. Badania powyższe łączyły się ściśle z historią osadnictwa i warsztatem geografii historycznej. W swych pracach nad ludnością ziem polskich Profesor Sułowski poświęcił z kolei wiele

uwagi sprawom wyznaniowym, co znalazło wyraz między innymi w zainteresowaniu źródłami dotyczącymi ewidencji ruchu naturalnego, rozmieszczenia i migracji różnych grup religijnych. W druku zaprezentował przede wszystkim wyniki własnych badań nad ludnością żydowską. Ów kierunek zainteresowań korespondował ze scharakteryzowanym wyżej zaangażowaniem Profesora w przygotowanie atlasu historycznego chrześcijaństwa oraz innych społeczności religijnych w Polsce. Warto zaznaczyć, iż w różnego typu publikacjach z zakresu demografii historycznej Professor Sułowski wychodził również poza problematykę polską, a w skali czasowej sięgnął aż po zagadnienia okresu II wojny światowej i lat powojennych.

Można mówić wreszcie o wkładzie Profesora w historię regionalną Lubelszczyzny. Idzie nie tylko o prace nad dziejami zaludnienia, sygnalizowane wyżej w związku z badaniami demograficzno-historycznymi. Professor Sułowski zajął się także dziejami regionu z pozycji mediewisty, pisząc o początkach miasta Lublina i najstarszej historii Lubelszczyzny.

Wszystkie omawiane kierunki badań profesora znalazły między innymi odbicie w referatach, komunikatach i wypowiedziach dyskusyjnych na licznych zjazdach naukowych w kraju i za granicą oraz w pozycjach popularyzatorskich.

*

Działalność dydaktyczna Profesora Sułowskiego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim rozpoczęła się w okresie niezwykle trudnym dla uniwersytetu i w pierwszych latach zatrudnienia wymagała ogromnego wysiłku i nakładu czasu. Stopniowo warunki pracy się polepszały. Professor prowadził wiele rodzajów zajęć: wykłady kursowe i monograficzne, ćwiczenia, konwersatoria, proseminaria i seminaria. Były to zajęcia z historii średniowiecza — powszechnej i polskiej, ze statystyki i demografii historycznej, metodologii nauk i nauk pomocniczych historii oraz innych przedmiotów przewidzianych programem studiów. Wśród około 130 prac magisterskich wykonanych na seminarium Profesora połowę stanowiły prace demograficzno-historyczne, które dominowały zwłaszcza w pierwszym okresie. Z problematyki słowiańskiej na uwagę zasługuje spora grupa prac poświęconych historii Pomorza w średniowieczu. Z czasem zwiększyła się liczba magisteriów związanych z dziejami Kościoła i tematyką nauk pomocniczych historii. W zakresie historii Kościoła punktem wyjścia były tu prowadzone w skali całej sekcji badania nad powstaniem i rozwojem sieci parafialnej w poszczególnych regionach kraju. Stopniowo przechodził Professor do innych zagadnień historii kościelnej aż po dzieje kultów i różnych przejawów życia religijnego. W zakresie nauk pomocniczych warto podkreślić podjęcie na seminarium Profesora serii prac z problematyki prasoznawstwa. Odnośnie do spraw regionu lubelskiego można nadmienić, iż oprócz prac demograficzno-osadniczych powstał na tym seminarium zespół rozpraw o rzemiośle Lubelszczyzny. Wiele prac magisterskich napisanych pod kierownictwem Profesora ukazało się później drukiem, bądź w całości, bądź przynajmniej w obszernych fragmentach lub streszczeniach.

Wobec braku zezwolenia na uzyskiwanie w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim stopni naukowych Professor Sułowski dopiero po długim upływie czasu mógł zostać oficjalnym promotorem doktoratów swoich uczniów.

Pierwszymi osobami, które uzyskały tytuł doktorski pod Jego formalnym kierownictwem, były Janina Kowalczyk (r. 1978 — rozprawa pt. „Migranci w parafii Serniki w latach 1697-1868”) i Henryk Wąsowicz (r. 1981 — rozprawą pt. „Łaciński kalendarz sylabiczny (czyżojanus) do połowy XVI wieku”). Niemniej przez wiele lat Profesor pozostawał bądź faktycznym kierownikiem, bądź współkierownikiem czy też ważnym konsultantem szeregu prac doktorskich i habilitacyjnych pracowników Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, finalizowanych stopniem naukowym zdobyтым na innych uczelniach. Recenzował też prace wykonane w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz w Uniwersytecie Jagiellońskim.

*

Należy z kolei przypomnieć o działalności Profesora Sułowskiego w rozmaitych towarzystwach naukowych, placówkach badawczych i wydawniczych — działalności programowo-koncepcyjnej, redakcyjnej i administracyjnej. Co się tyczy instytucji spoza Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, szczególne więzi łączyły Profesora przede wszystkim ze środowiskami Poznania i Warszawy. Od lat pięćdziesiątych był on członkiem Instytutu Zachodniego. W latach sześćdziesiątych został członkiem Sekcji Sławistycznej Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk, członkiem Sekcji Demografii Historycznej Komitetu Nauk Demograficznych PAN (w latach 1981-1988 pełnił funkcję jej przewodniczącego, a jeszcze przed założeniem sekcji współpracował z tym zespołem w ramach Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN), członkiem zwyczajnym Lubelskiego Towarzystwa Naukowego. Pracował w Oddziale Lubelskim Polskiego Towarzystwa Historycznego. Był członkiem oraz — w kilku nawrotach — wiceprzewodniczącym oddziału. Wchodził także w skład Komitetu Redakcyjnego, a później Rady Redakcyjnej „Rocznika Lubelskiego”.

W uniwersytecie zaangażował się zwłaszcza w działalność Towarzystwa Naukowego KUL, różnych jego agend i komisji. W organizacyjnych ramach Towarzystwa przebiegała przez dłuższy czas wspomniana już wyżej praca Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce. Profesor zorganizował Komisję Badań nad Początkami Chryścijaństwa w Polsce. Pełnił funkcję przewodniczącego Wydziału Historyczno-Filozoficznego Towarzystwa oraz funkcje sekretarza generalnego i prezesa całej instytucji. Wchodził w skład komitetów redakcyjnych „Roczników Humanistycznych”, „Zeszytów Naukowych KUL” i szeregu dzieł zbiorowych wydawanych przez środowisko uniwersytetu. Na specjalne podkreślenie zasługuje Jego wkład programowo-redakcyjny w *Encyklopedię Katolicką*: udział w nadaniu wydawnictwu określonych form, zorganizowanie kilku działów, opieka nad działami humanistycznymi.

Odnosnie do zasług dla uniwersytetu nie sposób pominąć kilkakrotnie piastowania przez Profesora funkcji kierownika sekcji historii oraz prodziekana i dziekana Wydziału Nauk Humanistycznych. Profesor Sułowski był także przez pewien czas przewodniczącym Oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Osobną wreszcie pozycję w zakresie Jego zaangażowań stanowiła praca w Towarzystwie Rozwoju Ziemi Zachodnich (członek prezydium oddziału wojewódzkiego Towarzystwa w Lublinie).